

sobre l'ús dels colors semblen referència útil: per exemple, el de Jean Cohen en *Le haut langage* (1979), a propòsit de la poesia francesa.

En qualsevol cas, tots aquests elements troben certament lloc més segur en una lingüística «macrotextual», tipològica, que tingui en compte la coherència del text (vegeu p. 169), sense oblidar la seva naturalesa intertextual, específicament subratllada per qualsevol llenguatge literari amb nom i traces de tal. És el que, precisament, garanteix la doble clau de la literatura: la lingüísti-

ca i la històrica. Fa anys, a propòsit de la història, Paul Ricoeur *et alii* van subratllar-ne el funcionament analògicament ficcional. Dècades després, a propòsit del microespai literari català, l'adaptació d'una obra cabdal de Dominique Maingueneau inverteix els termes: permet de reflexionar, amb propostes coherents i novedoses, sobre el funcionament lingüístic dels discursos fictionals i creatius.

LLUÍS MESSEGUER

Ramon LLULL, *Llibre d'amic i amat*, edició crítica d'Albert Soler i Llopart. Barcelona, Barcino, 1995 («Els Nostres Clàssics», col·lecció B, vol. 13). 310 ps.

Des de la creació de la col·lecció «Els Nostres Clàssics», és la tercera vegada que s'hi publica una edició del *Llibre d'amic i amat* (LAA), acompanyat o no del *Llibre d'Evast e Blaquerna* del qual forma part. Aquesta vegada ho fa tot sol (cosa que no cal justificar, atesos la popularitat de l'opuscle, que és l'obra més difosa de la nostra literatura antiga, i el fet que ja en vida de Llull va circular independentment), en una edició que és tot un luxe editorial i, sobretot, un luxe filològic que devem a la diligència d'Albert Soler. De la seva competència en els terrenys del lul·lisme i de la crítica textual ja n'havia donat compte amb l'edició del *Llibre de l'orde de cavalleria* que va aparèixer a la mateixa col·lecció l'any 1988. Ara ens dona, sota espècie de síntesi definitiva, els resultats d'un treball que va tenir una primera entrega en una tesi doctoral llegida el 1991 i diversos aspectes del qual, d'aleshores ençà, han anat veient la llum en forma d'articles publicats en revistes especialitzades que aborden diverses qüestions sobre la composició, la datació i la transmissió del LAA i del *Llibre d'Evast e Blaquerna*.

Tant l'edició crítica del text com la introducció d'una seixantena de pàgines que la precedeix responen a la voluntat de satisfer una norma elemental: abans de bastir cap interpretació d'una obra qualsevol hem de saber exactament què llegim i com l'autor va voler que ho llegíssim. És una obvietat, certament; però no per això és menys veritat que el LAA requereix d'una manera especial aquesta prèvia aproximació des de la prudència filològica, si volem evitar imatges distorsionades de la realitat textual i les seves conseqüències nefastes per a la recta comprensió de la història literària i, par-

ticularment, de l'activitat intel·lectual de Ramon Llull. Per això el lector no hi trobarà subtilitats exegetiques ni cap estudi de la mística lul·liana, sinó dues operacions més bàsiques: una, la fixació crítica del text, que requereix un estudi de la tradició textual i de la transmissió de l'obra que contempli, no solament els testimonis medievals més pròxims a Llull, sinó també aquells que, pel camí del comentari o de l'edició, hi han afegit un escreix de sentit —i àdhuc un escreix de text— que n'ha pogut determinar —o que n'ha determinat efectivament— la percepció fins als nostres dies (és el cas, per exemple, del text amb molts versicles apòcrifs que fa de base als comentaris de Verdager). L'altra operació bàsica és fixar el sentit de l'obra en el context que Llull va voler donar-li, això és, el *Blaquerna*, i respondre, per la via de les hipòtesis econòmiques i versemblants, una pregunta tan elemental com «què és el LAA».

La introducció de Soler s'ocupa exemplarment d'aquestes dues coses (la història del text i el seu sentit), que s'imbriquen l'una amb l'altra des del moment que la segona qüestió va estretament lligada a la difusió de l'opuscle que es va produir en vida de Llull. A les pàgines 28-34 de la introducció Soler reconstrueix amb precisió els camins d'aquesta difusió: hi ha un *Blaquerna* català enllestit a Montpeller cap a 1283, una traducció occitana que el beat duia sota el braç en el seu primer viatge missional a París (1287-1289), i una de francesa, executada a París, que depèn de l'anterior. Tres *Blaquernes*, doncs, que vol dir tres LAA, als quals cal afegir la versió llatina de l'opuscle que Llull mateix va trametre al dux de Venècia Pietro Gradenigo el

1289. Soler observa, molt oportunament, que la doble naturalesa d'aquesta transmissió en vida de Llull no té res d'estrany: la redacció catalana i les traduccions a altres llengües vulgars són perfectament coherents amb el caràcter de narració exemplar *ad usum laicorum* que té tot el *Blaquerna* (en un moment de l'itinerari intel·lectual lul·lià, a més, de preocupacions didàctiques i socials: vegeu el *Llibre de l'orde de cavalleria* o la *Doctrina pueril*), mentre que la versió llatina suposa l'aprofitament d'aquell aspecte del conjunt que pot ser llegit al marge de les concessions fetes als laics i que pot satisfer, per la via de la didàctica contemplativa, les expectatives d'un públic clerical amb interessos teològics. Fixar l'exacta relació històrica i textual entre aquestes quatre versions catalana, occitana, francesa i llatina és una de les grans novetats del treball de Soler, i alhora tot un repte filològic que resulta superat amb escreix: editar críticament un text amb tradició manuscrita plurilingüe. Com que només s'ha conservat un manuscrit antic de la redacció catalana, és clar que aquest forneix el text bàsic de l'edició. Tanmateix, les lliçons pervingudes a través dels testimonis en altres llengües són fonamentals per a confirmar, rebutjar o corregir les lliçons del manuscrit català. D'aquí que el lector es trobi amb un aparat crític plurilingüe, l'eficàcia del qual depèn del fet que la tria de les variants occitanes, franceses o llatines no és atzarosa, sinó fonamentada en l'anàlisi d'aquestes tradicions i en la preparació d'un text crític —encara inèdit— de cada una d'aquestes. I no cal dir que tota aquesta feina crítica se sustenta en la fixació d'un *stemma codicum*, exposat a la introducció (ps. 22-25) i justificat en la *recensio* que ocupa l'apèndix III (ps. 234-246; vegeu, a més, als apèndixs I i II les descripcions de tots els manuscrits i de totes les edicions fins a 1995). I això no és tot. Soler s'ha vist també obligat a abordar els problemes de l'eliminació dels versicles espuris i de l'exacta delimitació del nombre de versicles que conté l'opuscle. La primera tasca ja l'havia empresa Galmés el 1914; aquí, més que novetats, Soler ens ofereix materials i valoracions històriques. Materials, perquè l'apèndix IV (ps. 247-258) conté els 49 versicles llatins afegits per Jacques Lefèvre d'Étaples, que en substitueixen 46 de l'original lul·lià, en l'*editio princeps* de 1505, que determina tota la tradició textual a partir d'aquesta data. Valoracions, perquè explica amb detall la tasca de reelaboració del text duta a terme per

Lefèvre (vegeu les pàgines 40-43 de la introducció) i perquè vindica i salva d'un menysteniment injust la figura de Joan Bonllavi, que va editar el *Blaquerna* a València el 1521 a partir d'una minuciosa col·lecció de testimonis, des dels manuscrits fins a l'edició llatina de Lefèvre, i que, pel camí d'una dignificadora modernització lingüística, va resultar determinant en la història catalana del text. El lector trobarà a l'apèndix V (ps. 260-267) els prefacs d'aquests dos editors cinc-centistes a les seves edicions, juntament amb els de la traducció francesa de 1632 i de les *Perles de Verdader*, als quals cal afegir el pròleg a una *Exposició d'amic e amat* de 1492. Es tracta d'un comentari de l'opuscle lul·lià conservat en dos manuscrits que, de fet, remunta a un comentari perdut escrit a València el 1335 (vegeu les ps. 34-35 de la introducció). El fet que en els nuclis lul·listes locals es generés activitat exegetica sobre aquesta obra del beat ha de servir per a estudiar les potencialitats filosòfico-teològiques d'un text «qui a mester espusició» i al qual l'*Exposició* reconeix «uns continguts teològics i filosòfics (naturals i morals), una funció didàctica i una aplicació homilètica» (p. 35). Fora bo veure aquest text editat i estudiat, no solament en interès del beat i de la història del lul·lisme, sinó d'una cultura catalana medieval singularment mancada d'activitat exegetica sobre textos literaris de la tradició pròpia.

La segona de les tasques anunciades al paràgraf anterior implicava enfrontar-se amb una tradició editorial que, de Lefèvre a Galmés, ha obtingut sempre un nombre de 366 versicles —un nombre «requerit» pel prefaci lul·lià— que els manuscrits antics desmenteixen unànimement: n'hi ha 357, cosa que, tot i admetent la possibilitat de llacunes en l'arquetip d'on depenen tots els manuscrits conservats, sembla resultat de la simple despreocupació de Llull, el qual, malgrat les declaracions prologals («aytants versses con ha dies en l'ayn»), es va aturar quan va creure que havia donat un tast suficient de la mena de «metafores morals» per a contemplatius que configuren el llibre. A aquest problema s'hi afegeixen, encara, el fet que cap manuscrit antic no numera els versicles i les discrepàncies entre els manuscrits pel que fa a la seva delimitació. D'aquí que l'editor hagi hagut d'establir uns criteris de delimitació que passen, tant com pel recurs al *stemma codicum* establert, per una anàlisi de l'*usus scribendi* lul·lià que permeti a l'editor d'exercir el seu *iudicium* amb el mínim risc d'error.

Pel que fa a la pregunta que he apuntat al començament (què és el LAA?), Soler aporta respostes definitives que debellen falses imatges de Llull construïdes a partir de la descontextualització i la consegüent incomprensió del sentit de l'obra. Soler recontextualitza, i ens demostra implacablement que el LAA va néixer amb el *Blaquerna*, que s'ha de datar com aquesta novel·la i que només adquireix sentit en relació amb el lloc que ocupa dins el discurs narratiu de la ficció lul·liana. Res, doncs, d'aravataments místics autobiogràfics «entre la vinya i el fenollar». El LAA és la solució al problema narratiu creat a l'hora de donar compte de l'experiència contemplativa del protagonista un cop aquest ha accedit al cim espiritual de la vida religiosa. Dit altrament, la vida dels pares de Blaquerna i la d'aquest darrer fent d'abat, de bisbe o de papa conviden a l'expansió narrativa i a l'exemplarisme, adreçats a la reforma de la clerecia. Però, un cop Blaquerna és ermità, què més pot dir el narrador quan ha explicat un dia en la vida del protagonista, si el mateix cicle, idèntic, tornarà a començar l'endemà? La solució de fer-lo autor d'una obreta per a contemplatius

dóna compte literàriament de l'experiència real —ara tota interior— del contemplador, i ens revela tant la radical coherència narrativa del conjunt com l'exquisida saviesa literària del beat, que corona el *Blaquerna* amb una obra del seu heroi sense renunciar a l'objectiu essencial i confessat del conjunt: vehicular un missatge allisonador amb vocació d'universalitat que abasti tots els aspectes de la vida del cristià.

L'estudi i l'edició de Soler tenen aquell aire de les coses sòlides i definitives, i són un exemple —naturalment a imitar— de rigor metodològic i de claredat expositiva. Qualsevol aproximació, de la mena que sigui, al LAA l'haurà de tenir com a punt de referència inexcusable. Sabem què llegim i què volia Llull que llegíssim, i també sabem molt més què va llegir, i com, la posteritat del beat. És sobre aquests fonaments que s'haurà de construir l'altra part de l'edifici: l'estudi literari i doctrinal que respongui els altres interrogants que es van obrint davant el lector que vol penetrar el sentit, les intencions, els mecanismes de les 357 «metàfores morals».

JOSEP PUJOL

Lola BADIA i Albert SOLER (eds.), *Intel·lectuals i escriptors a la Baixa Edat Mitjana*. Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994 («Textos i Estudis de Cultura Catalana», núm. 36). 281 ps.

El present volum, commemoratiu dels set anys d'activitat del Seminari de Literatura Medieval de la Universitat de Barcelona (1988-1994), ofereix un recull de nou treballs que, tal com suggereix el seu títol, no interessa exclusivament el camp dels estudiosos de la literatura catalana medieval, sinó també el dels historiadors de la cultura i les idees literàries.

Les aportacions més concretes en el camp de la crítica «de fonts» i codicològica corresponen, respectivament, als treballs de Josep Izquierdo i d'Albert Soler que obren el recull. El primer («*Emperò piadosament se creu per los feels*»: la tradició occitano-catalana medieval de l'apòcrif «*Evangelium Nicodemi*», ps. 17-48) compara entre si, i amb les tres branques de la seva font llatina, quatre textos que divulgaren en occità i/o en català, en vers o en prosa, l'*Evangelium Nicodemi*, una narració apòcrifa de la vida de Jesucrist entre la Passió i

l'Ascensió, incloent-hi el seu *Descensus ad Inferos*. Davant la impossibilitat d'establir eixos unidireccionals de difusió entre Occitània i Catalunya, Izquierdo afirma l'existència d'un «brou cultural» occitano-català en virtut del qual convé parlar, no de dues, sinó d'una tradició didàctico-religiosa comuna que es manifesta en dues llengües. En el segon cas, l'estudi de la complexa transmissió del *Llibre d'Amic e Amat* duu Albert Soler («*Vadunt plus inter sarracenos et tartaros*»: Ramon Llull i Venècia, ps. 49-68) a l'examen d'una «autoantologia» lul·liana que el seu autor adreçà des de París, a finals del 1289, al dux de Venècia Pietro Gradenigo amb motiu del seu recent nomenament. Soler vincula, d'una banda, al primer fracàs parisenc de Ramon Llull una nota preliminar en què es precisa que l'Art no té força demostrativa dels articles de la fe, sinó tan sols persuasiva. De l'altra, mostra el paper que Venècia, per les seves